

„БАЩАТА НА БЪЛГАРСКИЯ СИМФОНИЗЪМ“ САША ПОПОВ И ВРЪЗКАТА МУ С МАРТЕНСКИ МУЗИКАЛНИ ДНИ

Селин Рахмиева

1. Мястото на Саша Попов в музикалната култура в България

„Забележителен български музикант, цигулар, диригент и основател на българското симфонично изпълнителско изкуство, една от значимите личности в нашата музикална история.“¹

Творческият път на Саша Попов (Александър Димитров Попов) изглежда предначертан още от самото му раждане. Роден е в Русе през 1899 г. в музикалното семейство на пианистката Стефана Славова и цигуларя Димитър Попов. Започва да свири на цигулка от четиригодишна възраст, като пръв негов учител е баща му. Напредвайки много бързо, малкият цигулар на седем години получава прозвището „детечудо“ и прави първото си концертно турне в България. След като заедно със семейството си се установява да живее в София, негов учител става Петко Наумов – цигулар, диригент и композитор. Саша Попов получава стабилна музикална подготовка, което води пътя му към Виена Там той продължава обучението си при проф. Карл Прил, а по-късно и при световноизвестния чешки цигулков педагог Отокар Шевчик. През 1913 г., едва 14-годишен, Саша Попов изнася няколко концерта в Санкт Петербург, организирани от Българския червен кръст.

Селин Рахмиева е студентка в IVкурс на НМА, специалност пиано. Статията е писана през учебната 2019/2020 г. като курсова работа – част от обучението ѝ по история на българската музика с преподавател гл. ас. д-р Петя Цветанова.

¹Димитрова, Меглена. Саша Попов – виртуоз на струните и палката.
<https://archives.bnr.bg/sasha-popov-virtuoz-na-strunite-i-palkata/> (посетен на 10.08.2020).

Личността на Саша Попов оказва голямо влияние върху българската музикална култура. Като цигулар е сред първите български музиканти със световна известност и в продължение на повече от две десетилетия изнася стотици концерти във всички големи музикални центрове на Европа. Изключително интензивен е периодът между 1925 г. и 1928 г., когато прави голямо европейско турне в Швеция, Германия, Полша, Австрия, Чехия, Унгария, Италия, Швейцария. С утвърждаването си на концертния подиум Саша Попов привлича вниманието на световния музикален свят към българската култура и поражда уважение и у своите български колеги. За това свидетелстват някои запазени архивни материали в *Златния фонд* на БНР. В интервю от 1977 г. Панчо Владигеров споделя впечатленията си от големия цигулар година след смъртта му²:

Саша Попов (вдясно) с Панчо Владигеров

„Един от най-големите български музиканти: като цигулар ненадминат, а като диригент – с голяма ерудиция. Той е първият изпълнител-интерпретатор като цигулар. Навсякъде ходеше с голям успех. Аз съм бил свидетел на негови многобройни концерти – в Германия, в Австрия, в Чехия [...]. Той беше момче с особена дарба. На осем години той беше вече блестящ цигулар. Той е ненадминат в това.“³

² Саша Попов умира в Лос Анджелис на 12 август 1976 г. През 1999 г. прахът му е донесен в България и положен в Централните софийски гробища. – Вж.: Янев, Емил. Проф. Саша Попов – бащата на българския симфонизъм. – Във: в-к „Новинар“, 15 май 2009. <https://archive.is/Pur5e> (посетен на 10.08.2020).

³ Димитрова, Меглена. Цит. съч. <https://archives.bnr.bg/sasha-popov-virtuoz-na-strunite-i-palkata/> (Запис на Панчо Владигеров за Саша Попов от 1977г.)

Развил таланта си и утвърдил се на световната сцена, Саша Попов се завръща и установява в България, където изгражда някои от основните музикалнокултурни институции.

2. Саша Попов – следата в българското симфонично дело

В разцвета на световната си концертна кариера Саша Попов е поканен за преподавател в Музикалната академия и за концертмайстор на Софийската опера. Със завръщането си в България той внася огромна творческа енергия в културния живот, с която успява да „завихри“ много музиканти около себе си: организира изпълненията на няколко камерни състава, в които се включва като цигулар. През 1928 г. учредява Академичния симфоничен оркестър (АСО), с който започва и диригентската си кариера. Музикантът дава път и изгражда редица от най-важните личности в българската музикална култура. Един от неговите възпитаници е диригентът Васил Стефанов, който започва своя професионален път именно в АСО. За работата си в оркестъра той разказва в запис от 1974 г.:

„Саша Попов ме премести още на първата година на първия пулт като помощник концертмайстор на Борис Аргиров, един много стабилен цигулар – също негов ученик.[...] Като концертмайстор бях дясната ръка на Саша Попов. Много често той включваше в програмите концерти греси от Хендел, Вивалди, Корели. А любима пиеса на Попов беше „Шехерезада“, където соло цигулката играе водеща роля. Други любими негови пиеси бяха „Картини от една изложба“, 6-та симфония от Чайковски, 5-та и 7-ма Бетовен и други.“⁴

И още:

„За стила на работа на Саша Попов беше абсолютно невъзможно да отидеш на репетиция или концерт, без да си изработил оркестровата партия отлично. Неговият жест, неговото лице буквално ни караха нас, оркестрантите, да извличаме точно онези звуци, които изискваше. Той дирижираше с лице, с очи, с вежди, с леко присвиване на устните си и най-вече с едва забележими движения на пръстите и китките при извайването

⁴ Пак там. (Запис на Васил Стефанов за Саша Попов от 1974 г.)

*на музикалните фрази. Най-характерното му качество бе максималната високателност към оркестъра, но преди всичко лично към себе си ..."*⁵

За шестте начални сезона оркестърът изнася над 100 концерта и безусловно се утвърждава в българския музикален живот⁶. През 1936 г. АСО става основата, върху която Саша Попов създава Царския военен симфоничен оркестър (ЦВСО). Първият концерт на състава е на 14 май 1936 г. с програма: Респиги – „Римски пинии“, Лист – Концерт за пиано № 1 със солист Димитър Ненов, Моцарт – Симфония № 35, и Петко Стайнов – „Тракийски танци“⁷. Съставът променя името си през годините по следния начин⁸:

- през 1945 г. е преименуван на Държавен симфоничен оркестър;
- през 1947 г. – на Българска народна филхармония;
- през 1949 г. в – на Софийска държавна филхармония;
- през 1960 г. – на Софийска филхармония⁹.

Със създаването на ЦВСО Саша Попов поставя основен строителен камък в симфоничното дело в България. През годините ЦВСО с голям успех гастролира и в чужбина – Италия¹⁰, Унгария¹¹, Югославия.

⁵ **Стамболиев**, Огнян. Саша Попов – светла личност, неизтощим родолюбец.

<https://pogled.info/kulturen/sasha-popov-bashtata-na-balgarskata-simfonichna-kultura-svetla-lichnost-neiztoshtim-rodolyubets.103252> (посетен на 10.08.2020).

⁶ Диригентското развитие на Саша Попов не се осъществява само с АСО. През 1932 г. той печели обявения конкурс за диригент на Софийската опера и осъществява първата си оперна премиера – на операта „Андре Шение“ от Умберто Джордано. С присъщата си енергия и ентузиазъм организира и изнася концерти не само в София, но и в цялата страна.

⁷ Вж.: **Крачева**, Лилия. Българска музикална култура от древността до наши дни. София, 2008, с. 140.

⁸ Вж.: **Янев**, Еми. Цит. съч. <https://archive.is/Pur5e> (посетен на 10.08.2020).

⁹ За историята и мястото на Софийска филхармония вж.: Софийска филхармония – световен авторитет и признание. <https://archives.bnr.bg/sofijskata-filharmoniya-svetoven-avtoritet-i-priznanie/> (посетен на 10.08.2020).

¹⁰ На своето историческо турне в Италия (1939) Царският оркестър изпълнява наизуст Шеста симфония от П. И. Чайковски. – Вж.: **Безовска**, Албена. Саша Попов – забележителен диригент и невероятно магнетична личност. <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/100436251/sasha-popov-zabelejitelan-dirigent-i-neveroatno-magnetichna-lichnost-albena-bezovska> (посетен на 10.08.2020).

¹¹ Архивен запис на Царския военен симфоничен оркестър (Софийска филхармония днес) в Будапеща, юни 1942 г. диригент Саша Попов: <https://www.youtube.com/watch?v=-WPetu2soUc> (посетен на 10.08.2020).

По случай половинвековния юбилей на израсналата от този исторически състав Софийската филхармония Константин Илиев си спомня:

„През 1928 – 1929 г. се роди Академичният симфоничен оркестър, който премина в царски оркестър. Трябва да съм бил 7 – 8-годишен и не мога да си дам сметка за това велико дело, което извършиха тези първи ентузиастични начело с проф. Саша Попов, които положиха основите на сериозното, професионалното симфонично дело у нас. Той остави международната си кариера и започна диригентската си дейност с копнежа да направи симфоничен оркестър и в България. Правеше своите годишни турнета в цялата страна, не само в големите градове, но и в по-малките населени места. Тогава нямаше друг симфоничен оркестър и можем да кажем, че делото им е било паисиевско. Те сееха навсякъде тази нова за нас музикална култура. В началото там са свирели професори, затова се е казвал Академичен симфоничен оркестър.“¹²

След 9 септември 1944 г. Саша Попов е освободен като главен диригент в София¹³. През 1945 г. той създава Варненския симфоничен оркестър¹⁴. Скоро след това е възстановен като ръководител на софийския състав, който впоследствие получава името Софийска филхармония.

¹²Димитрова, Светлана. 90 години Софийска филхармония. – Във: в-к „Култура“, Брой 2 (2951), Октомври 2018. <http://www.kultura.bg/article/28--90-godini-sofiiska-filharmoniya> (посетен на 10.08.2020).

¹³Вж. Крачева, Лилия. Цит. съч., с. 141.

¹⁴Историята на варненския оркестър започва през 1913 г. с любителски симфоничен оркестър, който под диригентството на Асен Найденов участва с голям успех в първите Летни музикални тържества през 1926 г., прераснали по-късно в ММФ „Варненско лято“. Саша Попов създава професионален симфоничен оркестър. – Вж.: Тончева, Виолета. Варненският симфоничен оркестър на 74.

<https://www.operavarna.com/index.php/bg/home-bg/istoria/2716-varneskiqt-simfonichen-orkestar-na-74> (посетен на 10.08.2020).

Същата година Саша Попов създава към нея филхармоничен хор от 140 души, както и камерни формации. Оркестърът осъществява премиери на произведения на Панчо Владигеорв, Любомир Пипков, Марин Големинов и още много български композитори. Саша Попов кани като гост-диригенти представителите на световния елит – Бруно Валтер, Карло Цеки и други.

През 1956 г., неочаквано и точно в творческата си зрялост, яркият диригент е пенсиониран. Той обаче използва освободеното време и създава нов оркестър – *Колегиум музикум*. Музикантите свирят безвъзмездно в състава. Всички те работят на различни места през деня и затова репетициите са вечер до късно през нощта. В този „следпенсионен“ период Саша Попов дирижира концерти и на Симфоничния оркестър на БНР¹⁵.

3. Саша Попов и връзката му с международния фестивал *Мартенски музикални дни*

Роденият в Русе Саша Попов се завръща в родния си град през 1959 г. и започва да работи с Русенския симфоничен оркестър. През 1960 г. става първият главен диригент на състава¹⁶. Заразителната творческа енергия на

¹⁵ В единствения запис на гласа му, съхранен в *Златния фонд*, той разказва за „Римски пинии“ от Оторино Респиги – една от пиесите в концерт на СО на БНР, дирижиран от него. – Вж.: **Безовска**, Албена. Цит. съч. <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/100436251/sasha-popov-zabelejitelan-dirigent-i-neveroatno-magnetichna-lichnost-albena-bezovska> (посетен на 10.08.2020).

¹⁶ Симфоничният оркестър на Русе е създаден през 1919 г. като наследник на традициите на симфоничното дело в града след Освобождението. Първият концерт на Русенската градска филхармония е осъществен на 2 март 1919 г. В първите 30 години от своето съществуване оркестърът претърпява множество метаморфози, според възможностите за финансиране и участия в различни структури, като Дружество „Лира“ и „Оперна дружба“. През 1947 г. оркестърът е одържавен и на 4 януари 1948 г. изнася своя първи концерт като Държавна филхармония – Русе, под диригентството на Константин Илиев.

големия български музикант импулсира идеи, които белязват музикалната история и на град Русе¹⁷.

Освен диригент на Русенската филхармония през 1959 – 1960 г., Саша Попов е и един от инициаторите за създаването на престижния музикален фестивал в Русе – *Мартенски музикални дни*. Тази мащабна идея за музикален форум, както и инициативата за първите национални конкурси за млади музиканти в София и Русе¹⁸ са осъществени от последователя му Илия Темков. През 1961 г., на 10 март, е първото издание на Музикалните дни на дружбата и културното сътрудничество между България и ГДР, като основен участник е Русенската филхармония с диригенти Илия Темков и Адолф Фриц Гул от Германия. Във второто издание на следващата година гостува Хорът на берлинското радио (на ГДР), а Русенската филхармония се дирижира от Ролф Клайнерт¹⁹.

¹⁷ <https://trud.bg/%D1%81%D0%B0%D1%88%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2-%D1%81%D0%B5-%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D1%82-%D0%BF%D1%8A%D1%82%D0%B8/> (посетен на 10. 08. 2020).

¹⁸ Съпътстващо събитие към фестивалната програма е и престижната Международна музикална академия „Проф. Саша Попов“. – Вж. <https://www.marchmusicdays.eu/index.php/bg/> (посетен на 10.08.2020).

¹⁹ **Димитрова**, Светлана. Честит юбилей на международния фестивал „Мартенски музикални дни“. <https://bnr.bg/post/101280561> (посетен на 10.08.2020).

„Международният фестивал Мартенски музикални дни е една от най-старите и реномирани фестивални сцени в България, фестивал с модерна програмна стратегия и висок обществен рейтинг. Основан през 1961 г. и организиран от Русенската община, всяка година фестивалът превръща град Русе – Дунавската столица на България, в място за срещи на елитни артисти от световна и европейска музикална сцена.“²⁰

Мартенските музикални дни се утвърждават през годините като един от най-престижните музикални фестивали в България. Този фестивал е повод в Русе да споделят и до днес една сцена именити артисти от цял свят от ранга на: Д. Шостакович, С. Рихтер, Ю. Башмет, М. Майски, К. Пендерецки; оркестри от класата на Букурещката филхармония, Букурещкия радиооркестър, Парижкия камерен оркестър, хора „Арнолд Шьонберг“ и др.

4. Вместо заключение

Въпреки огромния принос към българската музикална култура Саша Попов напуска България²¹. Той приема предложението на Телавивската филхармония през 1962 г. да заеме мястото на прочутия диригент Челибидаке. След два успешни сезона там Попов поема филхармонията в Кайро, след което се установява в Лос Анджелис, където също създава

²⁰ Вж.: <https://www.marchmusicdays.eu/index.php/bg/> (посетен на 10.08.2020).

²¹ Вж.: Крачева, Лилия. Цит. съч., с. 141.

камерен оркестър и е първият български диригент, дирижирал оперни спектакли там.

„Макар и получил високо признание зад океана, проф. Саша Попов живее с мисълта и желанието да се върне в България, но може би това е единствената мечта, която не успява да осъществи приживе. Този изключителен музикант и родолюбец, с огромни заслуги за нашата музика, наричан „бащата на българския симфонизъм“, приключва земния си път далеч от родината на 18 август 1976 г.“²²

²²Димитрова. Меглена. Цит. съч.